

Päivi Kosonen, *Isokrateesta Augustinukseen. Johdatus antiikin omaelämäkerralliseen kirjallisuuteen*, Atena: Jyväskylä 2007. 205 s.

Päivi Kososen teos on suomalaisittain urauurtava selvitys erään kirjallisuudenlajin syntyhistoriasta länsimaisessa kulttuurissa. Hänen kirjansa on sujuvaa ja palkitsevaa luettavaa, joka herättää runsaasti ajatuksia.

Teos ei pyri olemaan erikoistunut tutkimus aiheestaan eikä myöskään kattava käsikirja, vaan nimenomaan johdatus aihepiiriin. Kirja siis asettuu siihen Suomessa kovin harvalukuisen joukkoon, josta angloamerikkalaisessa maailmassa käytetään nimitystä 'textbook': kyseessä on uusimpaan tutkimukseen perustuva – onneksi alaviittein varustettu – yleisesitys aihepiiristä, jonka jälkeen lukijalla on avaimet edetä tiukemmin tematisoidun tutkimuskirjallisuuden pariin.

Omaelämäkerrallinen kirjallisuus on ollut suuren kiinnostuksen kohteena nykymaailmassa, myös kirjallisuustieteen piirissä, joka on Kososen oma tutkimuksellinen tausta. Itselleni antiikin historioitsijana oli kovin mielenkiintoista lukea, miten kirjallisuustieteilijä lähestyy antiikin kulttuuria. Lähtökohtana teoksessa on, että omaelämäkerrallinen kirjallisuus kertoo omasta ajastaan ja sen ajattelumalleista paljon – siksi esimerkiksi moderni omaelämäkerta on potentiaalisesti hyvin mielenkiintoinen tapa lähestyä omaa aikaamme. Vastaavasti antiikin omaelämäkertakirjallisuus tarjoaa kurkistusaukon omaan kirjoitusaikaansa. Sitä kautta se myös tarjoaa vertailukohtan oman kulttuurimme ymmärtämiselle. Kosonen korostaa myös antiikin roolia eurooppalaisen kulttuurimme pohjavirtauksena. Tästä näkökulmasta antiikin omaelämäkertakirjallisuus antaa uuden näkökulmia eurooppalaisen itseymmärryksen pohtimiselle. Miksi lähestymme minuutta ja itseä juuri niillä tavoin kuin sen teemme?

Kirja alkaa – kuten asiaan kuuluu – johdannolla, jossa kuvataan tehtäväkenttä ja määritellään keskeisimmät termit. Kiinnostavasti Kosonen pohtii sitä, mikä on elämäkerta: erilaiset omaelämäkerrallisen kirjoittamisen (tai 'minäkirjallisuuden') muodot kun ulottuvat varsinaisista 'kokonaisista' omaelämäkertoista kuten itseystyksistä, apologioista ja poliittisista muistelmista aina erilaisiin omaelämäkerta fragmentteihin (ääritapauksena piirtokirjoitukset tai muistiinpanot) ja fiktiivisiin kertomuksiin, jossa minäkertoja vaeltaa symbolisissa mielenmaisemissa, ja joiden yhteys sosiaaliseen todellisuuteen voi olla varsin

etäinen. Omaelämäkerrallinen kirjallisuus on siis paljon muutakin kuin 'ihmisen itsestään kirjoittama elämäkerta', joka määritelmä sekin jo itsessään on ongelmallinen jättäessään huomiotta omaelämäkerrallisen muodon vaikutuksen sisältöön ja sen mahdollisiin tulkintoihin.

Mielenkiintoinen teema, joka Kososen kirjassa toistuu jatkuvasti, on yksilöllisyys ja sen historiallinen kehittyminen. Tämän aihepiirin kanssa historioitsijalukija joutuu olemaan kovin varuillaan, sillä juuri tämän teeman käsittelyn suhteen kirja tukeutuu aika pitkälle ajatuksiin 'kreikkalaisuuden', 'hellenistisen', 'roomalaisen' tai 'kristillisen' kulttuurin erityisestä, omasta luonteesta ikään kuin annettuna. Antiikintutkija ei ehkä kirjoittaisi kreikkalaisten kielteisyydestä (s. 26) 'inhimillistä, yksilöllistä, omaelämäkerrallista' kohtaan, hellenistisestä minäkulttuurista ja *politiksen* näivettymisestä (s. 57) tai miten (s. 63) 'Roomassa yksilö ja persoonallisuus sulautui perheeseen'. Ylipäätään pitkälle Foucaultiin perustuva argumentointi Rooman keisariaikana kehittyvästä uudesta suhteesta itseen (mm. s. 91–92) jää ilmaan. Kenties taustalla on kiistaton antiikin omaelämäkerrallisen kirjallisuuden tutkimuksen ohuus, joka osaltaan on pakottanutkin turvautumaan vanhempiin, 'hegeliläisiin' tutkimuksiin (erit. G. Misch). Toisin sanoen: Kososen luotettavat ja huolelliset luennat teksteistä olisivat mahdollistaneet omaperäisemmänkin näkökulman näihin teksteihin, ilman että niitä olisi pitänyt mahduttaa tietynlaiseen kertomukseen 'yksilöllisyyden ja introspektion kasvu' -kertomukseen, joka tuntuu välittyvän aiemmasta tutkimuksesta tähänkin kirjaan. En kiistä, etteivätkö yksilön mielenliikkeiden, itsetilityksen ja itsetuntemuksen teemat olisivat vasta myöhäisantiikissa nousseet omaelämäkerrallisissa teksteissä keskeisimmiksi – mutta mikä on syy, mikä seuraus? Mikä merkitys on kirjallisilla ja filosofisilla muotivirtauksilla (kuten stoalaisuus tai uusplatonismi), mikä taas sillä, että juuri tietynlainen kirjallisuus on meille säilynyt, ja miten laajalle levinneestä kulttuurillisesta piirteestä oli loppujen lopuksi kyse? Vaarana on selittää tiettyjä kirjallisuuden piirteitä kulttuurikontekstilla, jonka kuva taas on muodostettu lukemalla juuri näitä samoja tekstejä.

Johdantoluvun jälkeiset käsittelyluvut avautuvat lukijalle ensin kronologisena esityksenä elämäkertakirjallisuuden 'lajityypin' kehittymisestä antiikin maailmassa klassisesta kreikasta ja Persiasta aina kristillisiin kirkkoisiin ja Augustinukseen (354–430). Tämä lukutapa ei tee kuitenkaan kirjalle oikeutta, sillä käsittelyluvut käyvät pikemminkin läpi joukon erityyppisiä, eri tavoilla omaelämäkerrallisia tekstejä, joissa hyvin omintakeisesti käytetään hyväksi erilaisia 'minäkirjallisuuden' mahdollisuuksia ja strategioita. Näissä teksteissä 'omaelämäkerrallinen sitoumus' (lukijalle syntyvä luottamus siitä, että tekijä, päähenkilö ja kertoja ovat sama henkilö) saa kovin usein huutia. Kirja olisikin hyötynyt täsmällisemmästä johdannosta, jossa tätä asiaa ja kirjan rakennetta olisi vielä selkeämmin esitelty. Nyt lukija jää esimerkiksi miettimään, miksi Platonin (n. 424/423–348/347 eaa.) ja Ksenofonin (n. 430–n. 350 eaa.) kirjoittamat Sokrateen puolustuspuheet saavat kirjassa niin paljon huomiota, miksi Athanasios Aleksandrialaisen (n. 296/298–373) Antonius Suuren elämäkerta nostetaan erikseen esiin, tai miksi Apuleioksen (n. 123/125– n. 180) *Muodonmuutokset* minämuotoisena romaanina, joka mahdollisesti on eräänlainen henkinen

elämäkerta (mahdollisesti ei, koska tiedämme Apuleioksesta itsestään tuskin muuta, kuin mitä hän itse meille kertoo...) saa moninkertaisesti enemmän tilaa kuin hänen 'tylsemmin' omaelämäkerrallinen *Apologiansa*. Vastaavasti kun ensin johdannosta on lukenut, että varsinainen omaelämäkerta ('itsenäinen ja julkaistava tekijän elämästä kertova teos') syntyy vasta myöhäisantiikissa, sitä hämmennyttää törmätessään myöhemmin tekstissä Isokrateeseen (436–338 eaa.) ensimmäisen omaelämäkerran kirjoittajana tai Aelius Aristideeseen (117–181) ensimmäisen uskonnollisen elämäkerran kirjoittajana.

Vaikka ymmärrän hyvin tilan ja ajan rajallisuuden, hieman laajempi, kokoava katsaus omaelämäkerran ja elämäkerran lajityyppien välillä (sekä 'nyt' että 'silloin') olisikin selventänyt kirjan teemoja ja tuloksia. Kuten Kosonen toteaa, antiikin kontekstissa elämäkerrallisten *bios/vita* -tekstien lajityyppi pitää sisällään omaelämäkerrallisen kirjoittamisen. Lukijaa ei tässä juuri auta eteenpäin toteamus, että 'antiikin elämäkerralla on usein aivan muita tarkoituksia kuin historiallinen ja dokumentaarinen kuvaus', koska jopa antiikin historiankirjoituksella oli pääsääntöisesti aivan muita tarkoituksia kuin historiallinen ja dokumentaarinen kuvaus.

Kuten Kosonen vetää kirjansa yhteen, antiikin teksteissä eivät lajiodotukset aina suinkaan täyty: antiikin omaelämäkerrallisuus on voimakkaan retorista (kuten kaikki antiikin kirjallisuus), intertekstuaalista, jopa fiktiivistä. Nykymaailmassa läheisin vertailukohta näille teksteille on pikemminkin omaelämäkerrallinen romaani kuin omaelämäkerta – kuten Kosonen painottaa, tärkeää näissä teksteissä on se, mikä antiikin ajan ihmisille on yhteistä ja hyvää, sekä toisten silmissä ja korvissa vakuuttavaa, ei yksilöllinen persoona sinänsä. Nämä tekstit pyrkivät ikuistamaan, pyhittämään ja tekemään kuolemattomiksi sankarinsa, tietyt kovin sivistyneet eliitin miehet.

Ville Vuolanto, FT, dos.

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Tampereen yliopisto

ville.vuolanto[at]uta.fi